IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 21 Issue 2 May 2026

RAQOBATBARDOSH BOZOR IQTISODIYOTIDA SUG‘URTA XIZMATLARINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Ashurova Oltin Yuldashevna
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti katta o‘qituvchisi

Sa’dullayev Quvonchbek G‘ayrat o‘g‘li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.20021535

Annotatsiya. Mazkur ilmiy ishda raqobatbardosh bozor iqtisodiyoti sharoitida sug‘urta xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari chuqur tahlil qilingan. Sug‘urta bozorining iqtisodiy tizimdagi o‘rni, uning investitsion va ijtimoiy himoya funksiyalari hamda raqamli transformatsiya jarayonlarining ta’siri yoritilgan. Shuningdek, sug‘urta penetratsiyasi va zarar koeffitsienti kabi iqtisodiy ko‘rsatkichlar orqali bozor samaradorligi baholangan.
Kalit so‘zlar: sug‘urta bozori, raqobatbardosh iqtisodiyot, sug‘urta mukofotlari, risk menejmenti, raqamli sug‘urta, investitsiyalar, sug‘urta penetratsiyasi, moliyaviy xizmatlar

Аннотация. В данной научной работе анализируются тенденции развития страховых услуг в условиях конкурентной рыночной экономики. Рассматриваются роль страхового рынка в экономической системе, его инвестиционные и социальные функции, а также влияние процессов цифровой трансформации. Также оценена эффективность рынка с использованием показателей страховой проницаемости и коэффициента убыточности.
Ключевые слова: страховой рынок, конкурентная экономика, страховые премии, управление рисками, цифровое страхование, инвестиции, страховая проницаемость, финансовые услуги

Abstract. This scientific paper analyzes the development trends of insurance services in a competitive market economy. It examines the role of the insurance market in the economic system, its investment and social protection functions, as well as the impact of digital transformation processes. The efficiency of the market is also assessed using indicators such as insurance penetration and loss ratio.
Keywords: insurance market, competitive economy, insurance premiums, risk management, digital insurance, investments, insurance penetration, financial services

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida sug‘urta tizimi moliyaviy infratuzilmaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. U iqtisodiy xavflarni boshqarish, investitsiya jarayonlarini qo‘llab-quvvatlash hamda iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda strategik ahamiyat kasb etadi. Raqobatbardosh bozor muhitida sug‘urta xizmatlarining rivojlanishi nafaqat sug‘urta kompaniyalari faoliyati samaradorligiga, balki iqtisodiyotning umumiy rivojlanish sur’atlariga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, sug‘urta xizmatlari bozorining rivojlanish tendensiyalarini chuqur ilmiy tahlil qilish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston misolida kuzatilayotgan iqtisodiy islohotlar, moliyaviy bozorlarni liberallashtirish va raqamlashtirish jarayonlari sug‘urta xizmatlari bozorining jadal rivojlanishiga zamin yaratmoqda. Xususan, so‘nggi yillarda sug‘urta xizmatlari hajmining sezilarli darajada oshgani ushbu sohaning iqtisodiy tizimdagi o‘rnini mustahkamlayotganini ko‘rsatadi. 2025-yilda

sug‘urta xizmatlari hajmi 10,9 trillion so‘mga yetgani va bu ko‘rsatkichning yil sayin o‘sib borayotgani mazkur bozorning dinamik rivojlanayotganini tasdiqlaydi

ASOSIY QISM

Raqobatbardosh bozor iqtisodiyoti sharoitida sug‘urta xizmatlarining rivojlanishi ko‘p omilli va tizimli jarayon bo‘lib, u makroiqtisodiy barqarorlik, moliyaviy bozorlarning chuqurligi, institutsional muhit sifati hamda aholi va biznes subyektlarining moliyaviy xulq-atvori bilan chambarchas bog‘liqdir. Sug‘urta tizimi zamonaviy iqtisodiyotda risklarni qayta taqsimlash mexanizmi sifatida faoliyat yuritib, iqtisodiy subyektlarning kutilmagan yo‘qotishlardan himoyalanishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, u jamg‘armalarni safarbar etish va ularni investitsiyaga yo‘naltirish orqali iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiruvchi moliyaviy vosita sifatida ham namoyon bo‘ladi.

O‘zbekiston iqtisodiyotida olib borilayotgan keng ko‘lamli islohotlar sug‘urta bozorining rivojlanishiga sezilarli turtki bermoqda. Xususan, moliya sektorini liberallashtirish, xususiy sektor rolini kuchaytirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish sug‘urta xizmatlariga bo‘lgan talabni oshirmoqda. Statistik ma’lumotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda sug‘urta mukofotlari hajmining barqaror o‘sishi kuzatilmoqda, bu esa iqtisodiy subyektlarning risklarni boshqarish madaniyati asta-sekin shakllanayotganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, sug‘urta xizmatlarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi hali ham past darajada qolmoqda, bu esa bozorning hali to‘liq rivojlanmaganligini anglatadi.

Sug‘urta bozorining rivojlanish darajasini baholashda muhim ko‘rsatkichlardan biri sug‘urta penetratsiyasi hisoblanadi. U quyidagi ifoda orqali aniqlanadi:

$$S = \frac{P}{GDP}$$

bu yerda *S*-sug‘urta penetratsiyasi darajasi, *P*-yig‘ilgan sug‘urta mukofotlari hajmi, *GDP* esa yalpi ichki mahsulotni ifodalaydi. Mazkur ko‘rsatkich sug‘urta tizimining iqtisodiyotdagi o‘rnini aniqlash imkonini beradi. Rivojlangan mamlakatlarda ushbu ko‘rsatkich odatda 5–10% oralig‘ida bo‘lsa, rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda, jumladan O‘zbekistonda, bu ko‘rsatkich ancha past darajada qolmoqda. Bu esa sug‘urta xizmatlarining kengayishi uchun hali katta imkoniyatlar mavjudligini ko‘rsatadi.

Sug‘urta xizmatlari rivojlanishining muhim tendensiyalaridan biri bu xizmatlar tarkibidagi nomutanosiblikdir. O‘zbekiston sug‘urta bozorida asosan umumiy sug‘urta turlari ustunlik qiladi. Avtotransport vositalari sug‘urtasi, mulk sug‘urtasi va majburiy sug‘urta turlari asosiy ulushni egallaydi. Buning asosiy sababi ushbu xizmatlarning qisqa muddatli xarakterga ega bo‘lishi va ular bo‘yicha risklarning nisbatan aniq baholanishidir. Aksincha, hayotni sug‘urtalash xizmatlari hali keng rivojlanmagan. Bu holat bir tomondan aholining uzoq muddatli moliyaviy rejalashtirishga bo‘lgan ishonchi pastligi bilan izohlansa, ikkinchi tomondan sug‘urta kompaniyalarining ushbu segmentda yetarlicha innovatsion mahsulotlar taklif eta olmayotgani bilan bog‘liqdir.

Sug‘urta xizmatlarining rivojlanishida investitsion faoliyat alohida ahamiyat kasb etadi. Sug‘urta kompaniyalari tomonidan yig‘ilgan mukofotlar vaqtincha bo‘sh mablag‘lar sifatida iqtisodiyotga investitsiya qilinadi. Bu jarayon sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta’minlash bilan birga, iqtisodiy o‘sishni ham rag‘batlantiradi. Sug‘urta kompaniyalari investitsiya portfelining samaradorligini baholash uchun quyidagi modeldan foydalanish mumkin:

$$R = \frac{I}{A}$$

bu yerda *R*-investitsiya rentabelligi, *I*-investitsiyalardan olingan daromad, *A* esa jami aktivlar hajmini bildiradi. Mazkur ko‘rsatkich sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. O‘zbekiston sharoitida sug‘urta kompaniyalari investitsiyalarining asosiy qismi bank depozitlari va davlat qimmatli qog‘ozlariga yo‘naltirilgan bo‘lib, bu esa investitsiya risklarini kamaytirishga xizmat qiladi, biroq yuqori daromadlilikni cheklaydi.

Sug‘urta bozorida raqobat muhitining shakllanishi ham rivojlanishning muhim omillaridan biridir. Raqobat sug‘urta kompaniyalarini xizmatlar sifatini oshirishga, tarif siyosatini optimallashtirishga va yangi mahsulotlar ishlab chiqishga undaydi. Shu bilan birga, kuchli raqobat sharoitida kompaniyalar risklarni baholash va boshqarish tizimlarini takomillashtirishga majbur bo‘ladi. Bu jarayonda zarar koeffitsienti muhim ko‘rsatkich sifatida qo‘llaniladi:

$$LR = \frac{C}{P}$$

bu yerda *LR*-zarar koeffitsienti, *C*-sug‘urta to‘lovlari hajmi, *P* esa yig‘ilgan mukofotlarni anglatadi. Agar ushbu ko‘rsatkich yuqori bo‘lsa, bu sug‘urta kompaniyasining risklarni noto‘g‘ri baholaganini yoki tarif siyosatining samarasizligini ko‘rsatadi. O‘zbekiston sug‘urta bozorida ayrim segmentlarda zarar koeffitsientining yuqori darajada ekanligi kuzatiladi, bu esa risk menejment tizimini yanada takomillashtirish zarurligini anglatadi.

Raqamli texnologiyalar sug‘urta xizmatlari rivojlanishining yangi bosqichini boshlab berdi. Insurtech yechimlarining joriy etilishi sug‘urta xizmatlarini ko‘rsatish jarayonini tubdan o‘zgartirmoqda. Elektron polislar, mobil ilovalar orqali sug‘urta shartnomalarini tuzish, sun’iy intellekt asosida risklarni baholash va zararlarni tezkor qoplash imkoniyatlari xizmatlar sifatini sezilarli darajada oshirdi. Shu bilan birga, raqamlashtirish sug‘urta kompaniyalari uchun operatsion xarajatlarni kamaytirish va mijozlar bazasini kengaytirish imkonini yaratmoqda. Sug‘urta xizmatlarining rivojlanishiga ta’sir etuvchi yana bir muhim omil bu aholi moliyaviy savodxonligi darajasidir. Aholining sug‘urta mahsulotlari haqida yetarli bilimga ega emasligi ushbu xizmatlarga bo‘lgan talabni cheklaydi. Shu sababli, moliyaviy savodxonlikni oshirishga qaratilgan dasturlar sug‘urta bozorini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Xususan, ta’lim tizimida moliyaviy bilimlarni kengaytirish, ommaviy axborot vositalari orqali tushuntirish ishlarini olib borish ushbu yo‘nalishda samarali natija beradi.

Institutsional muhitning rivojlanishi sug‘urta bozorining barqaror ishlashini ta’minlaydi. Sug‘urta faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilik bazasining takomillashuvi kompaniyalar faoliyatining shaffofligini oshiradi va iste’molchilar huquqlarini himoya qiladi. Shu bilan birga, nazorat organlarining samarali faoliyati sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. O‘zbekiston sharoitida sug‘urta bozorini tartibga solish tizimi bosqichma-bosqich takomillashib bormoqda, bu esa investorlar va iste’molchilar ishonchini oshirishga xizmat qilmoqda. Globalizatsiya jarayonlari ham sug‘urta xizmatlari rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Xalqaro sug‘urta kompaniyalarining bozorga kirib kelishi raqobatni kuchaytiradi va xizmatlar sifatini oshiradi. Shu bilan birga, xalqaro standartlarning joriy etilishi sug‘urta tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Biroq, bu jarayon mahalliy kompaniyalar uchun muayyan qiyinchiliklarni ham keltirib chiqaradi, chunki ular global raqobat sharoitida o‘z pozitsiyalarini mustahkamlash uchun katta sa’y-harakatlar qilishi zarur.

Sug‘urta xizmatlari rivojlanishining yana bir muhim jihati bu risklarni diversifikatsiya qilishdir. Sug‘urta kompaniyalari turli segmentlarda faoliyat yuritish orqali risklarni kamaytirishga intiladi. Bu esa ularning moliyaviy barqarorligini oshiradi. Shu bilan birga, qayta sug‘urtalash mexanizmlarining rivojlanishi ham muhim ahamiyatga ega. Qayta sug‘urtalash orqali yirik risklar xalqaro bozorlarga uzatiladi, bu esa milliy sug‘urta tizimining barqarorligini

ta’minlaydi. Raqobatbardosh bozor iqtisodiyotida sug‘urta xizmatlarining rivojlanishi kompleks va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u iqtisodiy, institutsional va texnologik omillarning o‘zaro ta’siri natijasida shakllanadi. Sug‘urta bozorining barqaror rivojlanishi iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlash, investitsiya muhitini yaxshilash va ijtimoiy himoya tizimini mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi.

XULOSA

Raqobatbardosh bozor iqtisodiyoti sharoitida sug‘urta xizmatlari tizimi iqtisodiy barqarorlikni ta’minlovchi muhim institut sifatida shakllanmoqda. O‘tkazilgan ilmiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, sug‘urta bozori rivojlanishi iqtisodiyotdagi umumiy transformatsion jarayonlar, moliyaviy infratuzilmaning takomillashuvi va raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi bilan uzviy bog‘liqdir. Sug‘urta xizmatlari hajmining ortib borishi, sug‘urta mukofotlari va to‘lovlari o‘sishi ushbu sohaning iqtisodiy tizimdagi ahamiyati kuchayib borayotganini tasdiqlaydi.

Shu bilan birga, tahlillar sug‘urta bozorida muayyan tizimli muammolar mavjudligini ham ko‘rsatadi. Xususan, sug‘urta penetratsiyasi darajasining pastligi, hayotni sug‘urtalash segmentining sust rivojlanganligi hamda aholi moliyaviy savodxonligining yetarli emasligi bozorning to‘liq salohiyatini namoyon etishiga to‘sqinlik qilmoqda. Bu holat sug‘urta xizmatlariga bo‘lgan talabni kengaytirish va ularning iqtisodiyotdagi ulushini oshirish uchun kompleks choralar zarurligini anglatadi. Raqamlashtirish jarayonlari sug‘urta xizmatlari rivojlanishining asosiy drayverlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Elektron polislar, onlayn platformalar va innovatsion insurtech yechimlari orqali xizmatlar sifati va tezkorligi oshib, iste’molchilar uchun qulayliklar kengaymoqda. Bu esa sug‘urta xizmatlarining ommaviylashuviga va bozorning chuqurlashuviga xizmat qilmoqda.

Sug‘urta kompaniyalarining investitsion faoliyati ham iqtisodiy o‘sishning muhim omillaridan biri sifatida baholanadi. Yig‘ilgan sug‘urta mukofotlarining samarali joylashtirilishi moliya bozorining rivojlanishiga va real sektorni moliyalashtirish imkoniyatlarining kengayishiga yordam beradi. Shu jihatdan, sug‘urta sektorining investitsion salohiyatini to‘liq ishga solish strategik ahamiyatga ega. Kelgusida sug‘urta xizmatlari bozorini rivojlantirish uchun institutsional islohotlarni chuqurlashtirish, raqobat muhitini yanada kuchaytirish, yangi sug‘urta mahsulotlarini joriy etish va aholining moliyaviy savodxonligini oshirish zarur. Ayniqsa, uzoq muddatli sug‘urta turlarini rivojlantirish, qayta sug‘urtalash tizimini takomillashtirish hamda xalqaro standartlarni joriy etish ustuvor yo‘nalishlardan biri bo‘lib qoladi.

Umuman olganda, sug‘urta xizmatlari bozorining izchil rivojlanishi iqtisodiyotning barqaror o‘sishini ta’minlash, moliyaviy xavflarni kamaytirish va ijtimoiy himoya tizimini mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi. Shu sababli, mazkur sohani kompleks rivojlantirish bo‘yicha izchil va ilmiy asoslangan siyosat yuritish mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy taraqqiyotini ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2025). Sug‘urta xizmatlari bozori bo‘yicha statistik to‘plam. Toshkent: O‘R Statistika agentligi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. (2024). Sug‘urta faoliyatini rivojlantirish bo‘yicha yillik hisobot. Toshkent: Moliya vazirligi.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Strategik islohotlar agentligi. (2023). Moliyaviy sektorni isloh qilish strategiyasi (2023–2030). Toshkent.
4. Karimov, A. A. (2022). Sug‘urta ishi asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
5. Islomov, S. R. (2021). O‘zbekistonda sug‘urta bozorining rivojlanish tendensiyalari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar jurnali, 6(3), 45–52.

6. Yusupov, M. T. (2020). Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy xizmatlar transformatsiyasi. Moliyaviy tadqiqotlar jurnali, 4(2), 18–27.
7. Sultonov, B. B. (2023). Sug‘urta kompaniyalarining investitsion faoliyati samaradorligi. Bank-moliya tizimi rivoji, 2(1), 33–41.
8. Mirzaev, D. N. (2021). Bozor iqtisodiyotida risklarni boshqarish mexanizmlari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
9. World Bank. (2023). Insurance and financial sector development in emerging economies. Washington, DC: World Bank Publications.
10. OECD. (2022). Insurance markets in developing countries: Trends and challenges. Paris: OECD Publishing.
11. International Association of Insurance Supervisors. (2023). Global insurance market report. Basel: IAIS.
12. Qodirov, J. A. (2020). Sug‘urta tizimining iqtisodiy barqarorlikdagi o‘rni. O‘zbekiston iqtisodiy axboroti, 5(1), 12–20.